

Κακογιάννης

Πριν την εμφάνιση του λεγόμενου Νέου Ελληνικού Κινηματογράφου, το εγχώριο σινεμά είχε ήδη μια σημαντική παρουσία στον διεθνή χώρο του σινεμά. Εκπρόσωποί του ήταν τα τρία Κάπα, όπως, χάριν παιδιάς, τα ονόμαζαν.

Ήταν ο πληθωρικός, ορμητικός, πολιτικοποιημένος και οργισμένος Νίκος Κούνδουρος.

Ήταν ο μοναχικός, ερμητικός και ποιητικός Τάκης Κανελόπουλος από την Θεσσαλονίκη.

Κι ήταν και ο διεθνής, στέρα επαγγελματίας, εξωστρεφής και κοσμοπολίτης Μιχάλης Κακογιάννης, από την Κύπρο.

Ειδικά ο Νίκος Κούνδουρος και ο Μιχάλης Κακογιάννης πέτυχαν να εντάξουν τον εγχώριο κινηματογράφο στο σώμα του νεοελληνικού πολιτισμού, που είχε μια εκρηκτική άνοιξη, λίγο μετά την κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο. Μέχρι τότε ο ελληνικός κινηματογράφος θεωρούνταν ένας λαϊκός πασατέμπρος και οι δημιουργικοί συντελεστές του ήταν σε σχετική ανυποληψία από τον λεγόμενο πνευματικό χώρο. Ήταν ακόμα μια τέχνη ευτελής και παραπληρωματική του θεάτρου.

Ο Κακογιάννης ήρθε από το Λονδίνο, εφοδιασμένος με μια στέρεη παιδεία. Και ήδη, με την πρώτη του ταινία, το «Κυριακάτικο Ξύπνημα» του 1954 οδηγεί τον ελληνικό σινεμά στην ενηλικίωση. Εκεί λάμπει η Έλλη Λαμπέτη, σπάνια και μοναδική, που δίνει στην οθόνη το εύρος της ευγένειας.

Η αστική ηθογραφία του Κακογιάννη εκτινάσσεται βέβαια, το 1955, με την «Στέλλα» που καθιερώνει την Μελίνα Μερκούρη και αναδεικνύεται το ήθος του λαϊκού πολιτισμού στον δυσφημισμένο χώρο της λαϊκής συνοικίας.

«Το κορίτσι με τα μαύρα» το 1957 είναι το τρίτο και σπαραχτικότερο μέρος της ηθογραφικής διαδρομής του Κακογιάννη κι έχει κι εδώ πάλι την Λαμπέτη, σε ένα κόντρα ρόλο.

Εδώ, ας μου επιτραπεί μια σημείωση. Ο Κακογιάννης, ένας εστέτ, ακολουθεί τους ίδιους δρόμους της λαϊκότητας-προσοχή, όχι του λαϊκισμού-με τον «κόκκινο κόμη» του Ιταλικού Κινηματογράφου, το μέγιστο Λουκίνο Βισκόντι. Το «Κορίτσι με τα μαύρα» είναι στα ίχνη του «Η γη τρέμει» και η «Στέλλα» έχει κοινές οπτικές με την «Μπελίσσιμα».

Εκεί που ο Κακογιάννης αυτονομείται από την νεοελληνική επανάληψη και τον εφησυχασμό των κατακτημένων είναι η πολυμορφία του έργου του. Περνάει με δημιουργική άνεση από την ηθογραφία στην μεταφορά δύο μυθικών ελληνικών μυθιστορημάτων, του «Αλέξη Ζορμπά» του Νίκου Καζαντζάκη και της «Ερόικα» του Κοσμά Πολίτη.

Βέβαια ο «Ζορμπάς» το 1964 ήταν η παγκόσμια επιτυχία που υπενθύμισε σε όλη την γη τον Ελληνικό Μύθο. Η δημιουργική, ατίθαση και προσβάσιμη πλευρά αυτού του Μύθου, οφείλεται επίσης σε δύο μουσικοσυνθέτες, τον Χατζηδάκη και τον Θεοδωράκη, βέβαια. Και οι δυο ήταν συνεργάτες του Κακογιάννη, ο πρώτος στην «Στέλλα» και ο δεύτερος στον «Ζορμπά», που το εκρηκτικό, μεθυστικό μουσικό μοτίβο του, καθιερώθηκε, στο παγκόσμιο χωριό σαν ο χορός της χαράς.

Κατά την γνώμη μου, οι πιο ουσιαστικές πλευρές της φιλομορφίας του Κακογιάννη, ανιχνεύονται στην κινηματογραφική μεταφορά τριών τραγωδιών του Ευριπίδη. Εγχείρημα δύσκολο και απαιτητικό.

Το θέατρο και η κινηματογραφική προσέγγισή του, ήταν πάντα ένα στοίχημα κι ένας γρίφος, αντίστοιχος κι ίσως πιο περίπλοκος με την μεταφορά μυθιστορήματος στην μεγάλη οθόνη.

Ο Μιχάλης Κακογιάννης αναμετρήθηκε με την «Ηλέκτρα» το 1962, με τις «Τρωάδες» το 1971 και την «Ιφιγένεια» το 1977. Και πέτυχε να μεταγράψει στην αυτόνομη γλώσσα του σινεμά το αξεπέραστο και αιώνιο ρίγος της αρχαίας τραγωδίας.

Αυτός ο ανήσυχος δημιουργός κινήθηκε με άνεση και αποτελεσματικότητα και σε άλλους χώρους του κινηματογράφου. Το 1967, γύρισε με διεθνή παραγωγή, ένα προφητικό, εφιαλτικό φιλμ, «Όταν τα ψάρια βγήκαν στην στεριά», πάλι με μουσική του Μίκη. Το 1975, με ανοιχτές τις πληγές της Κυπριακής τραγωδίας, επέστρεψε στον γενέθλιο τόπο του κι έκανε ένα σπαρακτικό ντοκιμαντέρ. Τον «Αττίλα».

Το 1986 η δικτατορία στην Χιλή, λησμονημένη σε ένα κόσμο που έτρεχε αμέριμνος προς την ατομικότητα και την ευδαιμονία, ήταν το θέμα της πιο άμεσα πολιτικής ταινίας του, της «Γλυκιάς πατρίδας».

Το 1992 πειραματίστηκε με το «πάνω, κάτω και πλαγίως» στο είδος της χλευαστικής κωμωδίας.

Αυτή η μεγάλη πορεία του Κακογιάννη στο σινεμά, με τις αιχμές, τις φωτεινές πλευρές της και τις, κατά κάποιο τρόπο, αποτυχίες της, ολοκληρώθηκε με τον «Βυσσινόκηπο» το 1999, ταινία βασισμένη στο κορυφαίο αριστούργημα του Τσέχοφ. Ο Κακογιάννης είναι εδώ περισσότερο στοχαστικός, συγκρατημένος και ίσως ακαδημαϊκός. Αλλά ταυτόχρονα τόσο κοντά στην Τσεχοφική απώλεια, ήττα, στον συμβιβασμό της ζωής και της αφυδάτωσης του πλούτου της.

Ο Μιχάλης Κακογιάννης, στο σημείωμα για το αφιερωματικό βιβλίο, που εκδόθηκε από το Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και που ίδιος ονομάζει «Αυτοπαρουσίαση» έγραψε.

Αν το να είναι κανείς Δίδυμος σημαίνει να είναι ένα κράμα των πιο αντίθετων και αντιφατικών άκρων, θα πρέπει να λογαριάζω τον εαυτό μου σαν μοναδικό πρότυπο του ζωδίου μου. Η μία πλευρά μου είναι νωχελική, αναβλητική, δύστροπα ακοινωνήτη, η άλλη είναι μανιακά δραστήρια, αποφασιστική και γενναιόδωρη με τους ανθρώπους. Ο ένας και μοναδικός σταθερός παράγοντας στο ακατάπαυστο πήγαινε-έλα ανάμεσα στον αρνητικό και τον θετικό πόλο της φύσης μου, υπήρξε μια δυνατή κλίση προς τις τέχνες.

Στο ίδιο κείμενο υπενθυμίζει και την πορεία του στην ηθοποιία που τερματίστηκε στα 28 του χρόνια όταν ερμήνευσε τον επώνυμο ρόλο στον «Καλιγούλα» του Καμύ. Έγινε ένας από τους μεγαλύτερους σκηνοθέτες ηθοποιών στο παγκόσμιο σινεμά. Και με την ευκαιρία σας υπενθυμίζω τρεις και σας καλώ να ανακαλύψετε καλύτερες ερμηνείες από όσες πέτυχε να εκμαιεύσει ο σκηνοθέτης Μιχάλης Κακογιάννης, απ' αυτούς. Τα ονόματά τους: Έλλη Λαμπέτη, Μελίνα Μερκούρη, Άντονου Κουήν.